

Росоха Володимир Васильович,
д.е.н., проф., головний науковий співробітник відділу проблем галузевого і територіального управління,
ННЦ «Інститут аграрної економіки»,
Газуда Леся Михайлівна,
к.е.н., доц., доцент кафедри економіки підприємства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

УПРАВЛІННЯ СІЛЬСЬКИМ РОЗВИТКОМ В УМОВАХ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ

Статтю присвячено актуальній управлінській проблемі регіонального сільського розвитку. Основним завданням визначено обґрунтування заходів реорганізації господарського механізму територіального управління в контексті формування й реалізації нової державної регіональної політики на засадах стимулювання й підтримки місцевих ініціатив і сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування. Методами економічного аналізу і синтезу встановлено вимоги до управління комплексним розвитком продуктивних сил сільських територій. Науковий пошук, проведений шляхом аналогій і порівнянь, дав змогу визначити державні, територіальні та локальні цілі й завдання господарського управління, функції й завдання органів територіального управління в умовах децентралізації влади. У дослідженні обґрунтовано напрями реорганізації господарського механізму територіального управління, організації господарського управління територією, вдосконалення відносин між трудовими колективами та органами управління. Визначено склад економічних важелів господарського управління. Розширення повноважень територіального управління пов'язано з налагодженням виробництва для розв'язання місцевих проблем, комплексним використанням рекреаційних ресурсів, розвитком автодорожнього господарства та технічним покращенням доріг, охороною природного середовища, удосконаленням фінансово-кредитної системи на основі кредитної кооперації. Висвітлено світовий досвід формування територіальних бюджетів та економічного вирівнювання регіонів за критерієм потенційного національного прибутку на одну особу. Окреслені проблеми і заходи вирівнювання економічного розвитку територій України вирізняються науковою новизною. Доведена необхідність організації господарського управління територією на засадах приватно-державного партнерства та принципах самофінансування, самозабезпечення, матеріальної зацікавленості, еквівалентності товарообміну між підприємствами, вигідності взаємовідносин господарюючих суб'єктів між собою і з усіма управлінськими структурами. Практичну значущість становить розроблена система кількісних і якісних показників розвитку сільської економіки регіонів, яка містить групи детермінованих, фіксованих та результативних індикаторів сільського розвитку, а також запропонований методичний підхід до визначення інтегрального показника територіального сільського економічного потенціалу та проведення структурного аналізу для виявлення резервів його ресурсних складників. Дані аналізу заснують інформаційну базу для визначення перспективних напрямів територіального розвитку й ухвалення управлінських рішень.

Ключові слова: управління, сільська територія (регіон, місцевість), сільський розвиток, державні регіональна політика, господарський механізм, стратегічне планування.

ВСТУП

Побудова соціально-орієнтованої економіки на засадах вирівнювання пропорцій економічного, соціального та екологічно безпечного розвитку сільських територій, зосередженого на інтересах громади села з метою створення в сільських поселеннях належних умов праці й проживання в межах існуючої системи й застосування технологій державного управління «зверху-вниз», практично неможлива. Світовий досвід і вітчизняна практика переконують, що система державного і громадського управління має формуватися на засадах децентралізації й розширення самоврядування, відпрацювання організаційно-економічного механізму макроекономічного попиту, територіально-самоврядного і галузевого управління комплексним розвитком регіону.

Постановка проблеми. Економічне реформування потребує здійснення ефективної й гнучкої державної політики, яка б урахувала

інтереси сільських територій. На жаль, взаємовідносини між центром і місцевими органами управління, а також між державою й регіонами в Україні залишаються нерегульованими, що породжує і загострює явище економічної роз'єднаності, спричиняє прояви дезінтеграційних процесів. Виникає необхідність проведення такої соціально-економічної політики сільського розвитку, стратегічною метою якої має стати суттєве підвищення життєвого рівня населення на основі якісно поліпшеного використання ресурсного потенціалу, принципово нових підходів до формування продуктивних сил, докорінного покращення екологічного стану регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми сільського розвитку охоплюють широкий діапазон досліджень – від визначення цього поняття як цілеспрямованої зміни економічних, екологічних, демографічних, соціальних, культурних, побутових, інституційних умов функціонування села у напрямі зростання рівня і якості життя його мешканців та моделі, у якій цілеспрямована зміна всіх

найважливіших чинників розвитку села планується, здійснюється і контролюється громадами за сприяння держави, до обґрунтування категорії як процесу забезпечення гармонійного соціально-економічного розвитку сільської місцевості на засадах самоорганізації громад з використанням потенціалу місцевих активів у взаємозв'язку із зовнішніми можливостями [1; 2]. Потенційні та реальні можливості сільського розвитку, зазначає О. І. Павлов, проявляються в його ресурсно-функціональному вимірі. Зв'язок між ресурсами й функціональністю сільського розвитку полягає в тому, що остання є проєкцією наявного ресурсного потенціалу [3].

У своїх публікаціях автори обґрунтовують основні принципи сільського розвитку [4], багатоаспектність його, надзвичайну різноманітність, доводять необхідність розгляду в різних площинах, з'ясовують практику реалізації заходів і програм сільського розвитку, зокрема LEADER і LEADER⁺, висвітлюють досвід країн світу, ефективність яких значною мірою залежить від зацікавленості участі в них місцевих жителів та залучення місцевих ресурсів і джерел розвитку, активізації людського і соціального капіталу громад [5; 6, с. 52].

Законодавчу базу для реалізації нової державної регіональної політики, яка визначає правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні й організаційні основи державної регіональної політики як складника внутрішньої політики України, а тому охоплює значно більше коло питань (не лише підтримку регіонального розвитку), створює прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про засади державної регіональної політики» від 5.02.2015 р. за № 156-VIII [7].

Документ містить визначення мети, принципів і пріоритетів державної регіональної політики, державної стратегії регіонального розвитку, а також повноваження суб'єктів державної регіональної політики та принципи фінансового забезпечення і моніторингу реалізації державної регіональної політики. Пріоритети державної регіональної політики включають такі компоненти [8; 9]:

- стимулювання й підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей;
- зменшення територіальної диференціації за індексом регіонального людського розвитку;
- розроблення й реалізацію програм і проєктів підвищення конкурентоспроможності територій;
- поліпшення матеріального, фінансового, інформаційного, кадрового та іншого ресурсного забезпечення розвитку регіонів;
- сприяння здійсненню повноважень органами місцевого самоврядування. Визначення меж регіонального розвитку через ухвалення Закону про основи державної регіональної політики передбачено Порядком денним асоціації Україна – ЄС.

Надання більшої самостійності регіонам з розширенням їхніх повноважень передбачає розвиток самоуправління, самоврядності, місцевого

самоврядування, які залишаються недостатньо ефективною ланкою в загальній системі публічного управління, а також посилення відповідальності за результати соціально-економічної та екологічної діяльності у таких специфічних питаннях як прозорість, відкритість, залучення членів територіальних громад до вироблення й прийняття управлінських рішень місцевого значення, звітність посадових осіб та органів місцевого самоврядування перед територіальними громадами [10]. Підвищення відповідальності органів місцевого самоврядування в Україні має забезпечити громадський контроль, зокрема через законодавчо закріплений механізм оцінювання громадськістю діяльності їх та організацію виконання прийнятих ними рішень [11].

Мета статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування заходів реорганізації господарського механізму територіального управління в контексті децентралізації влади, надання більшої самостійності регіонам і відповідальності за економічний і соціальний розвиток сільських територій на засадах приватно-державного партнерства, економічних методів управління, важелів та інструментів активізації господарської діяльності для підвищення рівня сільського розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління комплексним розвитком продуктивних сил сільських територій має базуватися на всебічній зацікавленості в цьому процесі держави й відповідати таким основним вимогам:

- формування і досягнення цілей агропромислового виробництва території;
- дотримання принципів широкої демократизації, спрямування свідомої господарської активності сільського населення на використання наявних місцевих ресурсів і резервів;
- забезпечення гнучкості, здатності до реформування та перебудови з урахуванням специфіки всіх складників територій.

Сільські території мають органічно вписуватися в економічну, політичну, організаційну й соціальну структуру держави. Основу дії господарського механізму регулювання розвитку сільських територій становить система цілей, що передбачає максимальне забезпечення продовольчої незалежності регіону й країни, врахування економічних інтересів всіх соціальних груп населення (трудових колективів, підприємців, асоціацій), інтенсифікацію господарства території, прогресивну перебудову його структури, прискорення науково-технічного прогресу, розв'язання актуальних соціальних проблем.

Цілі господарського управління території відповідно до рівнів зацікавлених у досягненні їх суб'єктів поділяють на державні, територіальні та локальні.

До цілей державного значення належать:

- підвищення ролі сільської території у прискоренні науково-технічного прогресу за рахунок посилення інтелектуального потенціалу висококваліфікованих кадрів;
- формування спеціалізованих видів діяльності

для підвищення конкурентоспроможності й ефективності виробництва у цьому ціновому просторі;

- використання унікального історико-культурного потенціалу для розвитку туризму й широкої пропаганди культури;

- підвищення ролі території у створенні ринкової інфраструктури, підприємницької й ділової активності, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків;

- надання значущості території у розв'язанні проблем охорони здоров'я.

Серед цілей територіального рівня значення набуває:

- забезпечення ресурсно-цільової збалансованості розвитку територіально-виробничого комплексу;

- безперервне вдосконалення структури територіального господарства в напрямі комплексності, збільшення вкладу в розвиток регіону і держави загалом;

- досягнення збалансованості економічного і соціального розвитку з урахуванням необхідності забезпечення нормативного рівня і якості життя населення;

- раціональне використання ресурсів територій, збереження (відновлення) еколого-виробничої рівноваги;

- оптимізація розміщення продуктивних сил у системі «держава – територія – селище – село».

Локальні цілі, що забезпечуються господарським механізмом регулювання розвитку територій, включають:

- репрофілювання, перебазування, ліквідацію неефективних за економічними, екологічними і соціальними критеріями виробництв;

- розв'язання проблем якості життя населення на території (житло, продовольство, працевлаштування, освіта, культура тощо);

- підвищення ефективності функціонування агропромислового та інших комплексів за рахунок реалізації їхніх резервів шляхом міжгалузевого використання.

На органи управління територією покладається виконання таких завдань:

- регулювання господарської діяльності підприємств і організацій різних форм власності з метою найефективнішого використання природних ресурсів;

- забезпечення комплексного розвитку й ефективного функціонування виробничої і соціальної інфраструктури з метою підвищення ефективності виробничого потенціалу та створення гідних умов для життя населення;

- захист навколишнього середовища і відтворення екологічних умов існування території.

Реалізація цих завдань пов'язана з проведенням ряду змін щодо функцій територіальних органів і методів реалізації цих функцій в умовах ринку, необхідністю розмежування функцій суб'єктів господарювання, розширення правової бази для економічних, переважно фіскальних, методів регулювання господарської діяльності на території, надання самостійності муніципальним органам влади в питаннях формування територіальних структур

управління.

Реорганізація господарського механізму територіального управління повинна забезпечити перехід до відносин приватно-державного партнерства, розроблення й реалізації заходів щодо активізації господарської діяльності економічними методами, координації замовлень у сфері виробництва й постачання товарів і послуг, контролю за економічним регулюванням виробництва товарів і послуг, відкритості у всіх сферах господарської діяльності. Організація господарського управління територією має здійснюватися на принципах самофінансування, самозабезпечення, матеріальної зацікавленості, еквівалентності товарообміну між підприємствами, що знаходяться на території, вигідності взаємовідносин суб'єктів господарювання між собою і з усіма управлінськими структурами.

Доцільно в системі органів місцевої влади й територіального управління концентрувати основну частину договірних відносин з підприємствами і організаціями. На території мають розвиватися різні форми власності, суб'єктами яких є трудові колективи, підприємства й організації, орендарі, кооператори, асоціації виробників та муніципальні органи, власністю яких на підвідомчій території відповідно до їхньої компетенції є засоби виробництва й природні ресурси (вода, надра тощо).

Відносини між трудовими колективами й органами управління визначаються системою виробничих відносин стосовно розпорядження ресурсами, що розміщені на території, розподілу і привласнення виробленого продукту. Виробничі витрати на природні ресурси повинні включатися в суспільно необхідні витрати праці та ціну продукту як найважливіша складова частина матеріалізованої праці. Ці грошові кошти акумулюються органами управління територією для розвитку виробництва товарів і надання послуг, виробничої та соціальної інфраструктури, для відтворення навколишнього середовища й забезпечення соціальних гарантій.

До складу економічних важелів господарського управління будь-якого рівня входять ціна, товарообмін, фінанси, податки і кредит. Ціна визначає суспільно-необхідні витрати виробництва та співвідношення попиту і пропозиції. Тому норма додаткового податку на користь системи місцевих і державного бюджетів повинна визначатися на основі рівня цін, що склався на товари. У зв'язку з цим орган управління має встановлювати рівень додаткової плати у вартості суспільного продукту, порядок розроблення, затвердження і контролю економічно обґрунтованих оптових, закупівельних, роздрібних, договірних і біржових цін і тарифів на товари й послуги, які надаються на цій території.

Органи управління повинні мати відомості щодо складників і рівня ціни на продукцію, що випускається на їхній території, а також матеріальних витрат, заробітної плати, витрат на природні ресурси і в остаточному підсумку прибутку. Без такого поділу на компоненти ціна товарів буде виконувати лише облікову, а не стимулюючу функцію. Ціна слугує економічною базою для наукового обґрунтування рівнів використання матеріальних, природних і

трудова ресурсів та коштів, що відраховуються в бюджет.

Особливого розгляду в умовах ринкових відносин потребують біржові ціни, регульовані попиту і пропозицією. У зв'язку з цим діяльність біржі має обмежуватися номенклатурою товарів, які нею реалізуються. Зокрема, орган управління визначає номенклатуру й обсяг реалізації, використовуючи систему гнучкого оподаткування комерційних прибутків.

Товарообмін має здійснюватися на основі цінової еквівалентності. Зазначимо, що еквівалентний лише той обмін, який за однакових умов виробництва забезпечує гарантований рівень кінцевого споживання. Нееквівалентний обмін являє собою не що інше, як фактичне привласнення результатів праці одного підприємства іншим. Такий обмін спричиняє деформацію економіки, послаблює зацікавлення у праці. Низька норма доданої праці (вартості) в ціні товарів, які підприємство вивозить в інші регіони, підлягає поверненню безпосереднім виробникам через систему оподаткування й за каналами перерозподілу фінансових ресурсів. Соціально гарантований рівень споживання на території забезпечується за рахунок реальних доходів населення, які формуються відповідно до суспільно необхідних затрат праці і сумарної ціни суспільного продукту.

Система господарського управління має бути високо координованим централізованим механізмом досягнення конкретних цілей економічного й соціального розвитку, а його структура – забезпечувати планування, координацію, формування довгострокових цілей та інвестиційну політику. Функціонування цієї системи управління здійснюється на основі постійних контактів між службовцями муніципальних органів і працівниками приватного сектору. Такі комунікації мають спрямовуватися на досягнення порозуміння стосовно довгострокового економічного й соціального розвитку регіону.

Структура господарського управління має бути знесоблена, раціональна, гнучка, спеціалізована, контрольована й ефективна. Вона повинна поєднувати в собі підсистеми ринку і цін, управління та узгодження інтересів. Перша з цих підсистем забезпечує розвиток виробництва товарів і послуг, друга – ієрархію у виробництві суспільних благ і послуг, а третя – договірні відносини.

Кожна приватна фірма стоїть на «трьох китах»: керівники, робітники й акціонери. Тому в структурі апарату управління мають бути представлені всі групи в законодавчих і виконавчих ланцюгах системи.

Економічна політика управління територією має спрямовуватися на стимулювання прямої конкуренції, особливо в тих сферах, де ціна, технічний рівень і якість є визначальними параметрами. Водночас з економічними методами, в управлінні повинні використовуватися і протекціоністські заходи, які можуть охоплювати 35–40 % господарського обороту. Слід витримувати певний баланс між великомасштабними підприємствами, торговими компаніями і банками, дрібними і середніми фірмами.

Стратегічне планування, що визначає напрями (індикатори) економічного й соціального розвитку на

основі ретельно розробленого комплексу важелів (тарифи, контроль за інвестиціями, урядова закупівля, податкова політика, фінансові позики) впливу на сільське господарство та інші сфери діяльності, має передбачати економічну активність і спади в розвитку нових і традиційних галузей і виробництв. Посилення відповідальності за порушення економічних методів регулювання господарської діяльності підкріплюється нормативними актами. Розширення повноважень органів управління для застосування їх на всій території необхідно здійснювати за такими напрямками.

Перший напрям пов'язаний з налагодженням виробництва. Слід реалізовувати проекти, які є цікавими для територій і передбачають акумуляцію їхніх сил й економічних можливостей на основі тісного виробничо-фінансового партнерства. До такого напрямку можна віднести, наприклад, організацію зональних ринків сільськогосподарської продукції, товарів тривалого користування і культурно-побутового призначення.

Другий напрям – це комплексне використання рекреаційних ресурсів. Визначені та створені рекреаційні об'єкти можуть слугувати для організації туризму.

Третій напрям – розвиток автодорожнього господарства державного або місцевого значення з відповідним автосервісом. В умовах інтенсивного розвитку автоперевезень пасажирів і вантажів особливо актуальними стають питання технічного поліпшення доріг, облаштування їх заправними станціями, готелями тощо. Розв'язання цих проблем потребує об'єднання зусиль і економічних ресурсів декількох зацікавлених територіально-адміністративних утворень.

Четвертий напрям – це екологія, зокрема охорона земель сільськогосподарського призначення, відкритих водойм і лісів.

П'ятий напрям – взаємодія у створенні фінансово-кредитної системи для надання кредитів на основі кредитної кооперації, а також строкової допомоги з бюджету для «розвантаження» сезонних пікових ситуацій.

Функції центральних і місцевих органів влади покликані всіляко сприяти реалізації й розвитку форм взаємозв'язку між підприємствами й підприємницькими структурами та їхній діловій активності. Водночас слід активно створювати виробництва, зорієнтовані на розв'язання суто місцевих завдань, переважно в економічно відсталих районах, досягати приблизно однакової забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури за рахунок підвищення самостійності у формуванні територіальних ресурсів. Тісні зв'язки мають бути між центром і територією щодо розв'язання проблем екології. Багато проблем, епіцентр яких знаходиться на певних територіях, мають глобальний характер, а тому не піддаються розв'язанню силами територій. Зв'язки між територіями і центром у розв'язанні екологічних, а також соціально-демографічних проблем в умовах ринкових трансформацій посилюватимуться і в майбутньому.

Світовий досвід переконує, що близько 60 % усіх прибутків залишається в бюджеті територій. Це

пов'язано з найважливішим принципом ринкової економіки. Будь-яка, навіть найнижча, ланка економічної й територіальної структури країни самостійно заробляє і витрачає грошові кошти. Проте внаслідок об'єктивних причин ці ланки мають різні стартові можливості щодо реалізації даного принципу. Тому в період становлення ринкових відносин одне з основних завдань владних структур різного рангу полягає у забезпеченні умовно однакових стартових можливостей. Засобами у цих умовах є інвестиції, субсидії, дотації, податкові пільги, що перебувають у компетенції місцевої влади.

Проблема вирівнювання – це проблема розподілу й перерозподілу бюджетних ресурсів. Процеси розподілу й перерозподілу властиві не лише планово-розподільчій економіці з командно-адміністративною системою управління, а й ринковій. Для прикладу, федеральний бюджет Канади поділяється на дві частини, перша частина спрямована на загальнодержавні потреби і міжрегіональні програми, друга розподіляється між регіонами лише за одним критерієм – розміром потенційного національного прибутку на одну особу. На основі цього показника розв'язується проблема економічного вирівнювання регіонів.

Прагнення до економічного вирівнювання розвитку регіонів є потужним чинником, що визначає єдність держави. Відцентрові тенденції посилюються, коли штучно культивується превалювання одних територій та необгрунтовано вилучається прибуток, зароблений іншими. Принцип нерівності, що насаджується таким чином, зумовлює відхід тих територій, які вважають себе обділеними або мають за експертною оцінкою можливість (внаслідок акумуляції у себе ресурсів, що раніше віддавались центру) забезпечити динамічніший розвиток і вищий рівень життя.

Неможливість абсолютної рівності економічного розвитку територій пояснюється конкретними обставинами. *По-перше*, немає абсолютно однакових районів за потенціалом природних (у т. ч. й за наявністю місцевих корисних копалин), людських та інших ресурсів. Урахування відмінності цих потенціалів – об'єктивна вимога під час вироблення стратегії економічного розвитку. Принцип економії суспільної праці зумовлює пріоритетний економічний розвиток тих територій, що мають для цього сприятливіші об'єктивні умови. *По-друге*, соціально-економічна диференціація районів певною мірою пов'язана з перевагами географічного і транспортного положення, наявністю природних ресурсів, але нівелюється за допомогою системи оцінок цих ресурсів. Однак урахування трудомісткості та дефіцитності ресурсів хоча й вирівнює умови господарювання на відповідній території, не може й не повинне забезпечувати повної рівності. Не може тому, що в умовах ринкової економіки лише незначна частина цінного механізму перебуває в руках реальних органів влади. Не повинне тому, що існує небезпека втрати стимулів прискорення економічного розвитку на тих територіях, де економіка об'єктивно потребує менших витрат суспільної праці.

Попри всі особливості й відмінності в рівнях

соціально-економічного розвитку територій, держава, *по-перше*, покликана забезпечувати єдність відтворювальних макроекономічних процесів своїх територій. У цьому полягає основне призначення її соціально-економічної політики. *По-друге*, вона має сприяти економічному зацікавленню територій в активній соціально-економічній діяльності, домагаючись забезпечення стратегічної мети розвитку, структурного і якісного оновлення господарства.

Викладене переконливо доводить, що рівень сільського розвитку значною мірою залежить від потенціалу природних, людських, матеріально-технічних та інших ресурсів. Необхідність урахування цих відмінностей є об'єктивною вимогою у процесі вироблення стратегії соціально-економічного розвитку країни.

У контексті порівняння розвитку сільської економіки регіонів важливо зазначити специфічність та особливості їх. Для оцінювання кількісного і якісного складу цих регіонів використовують систему показників (індикаторів), які дають уявлення й розгорнуту характеристику соціально-економічних процесів і явищ, що відбуваються на сільських територіях, а також представляють якісний результат їх. Методологічні узагальнення наявних показників, методик і систем оцінювання рівнів сільського розвитку засвідчили надзвичайну складність цього процесу. Проте вони дали змогу виділити групи *детермінованих, фіксованих та результативних* індикаторів сільського розвитку, що набувають кількісного виразу через систему показників (табл. 1).

Детерміновані індикатори використовують для характеристики ресурсного забезпечення сільського розвитку, оцінювання продуктивності села шляхом визначення параметрів, представлених у таблиці.

Фіксовані індикатори свідчать про соціальний стан явищ і процесів на сільських територіях і включають населення, зайнятість, рівень життя, соціальну інфраструктуру.

Результативні індикатори – це показники, що містять основні параметри соціального добробуту сільського населення.

Для визначення індексів за базові беруться нормативні або середні величини окремих показників по економіці. Динаміка індексів дає змогу дослідити часові зміни ресурсного забезпечення сільського розвитку в регіоні.

Визначення інтегрального показника здійснюється за формулою:

$$I_U = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n I_j}, \quad (1)$$

де: I_U – узагальнювальний (зведений) показник сільського розвитку регіону з урахуванням рівня його ресурсного забезпечення; I_j – одиничні показники (локальні індекси) сільського розвитку.

Оскільки показники повинні бути однорідні за ефектом (позитивним чи негативним), важливе методологічне значення розрахунку інтегрального показника має застосування одного з двох принципів

формування окремих показників: або «що більше, то краще», або «що більше, то гірше».

Таблиця 1

Показники оцінювання ресурсного забезпечення сільського розвитку регіону

№ п/п	Показник	Одиниця виміру	Фактичний рівень	Середній показник по країні (норматив)	Визначення індексу
<i>Детерміновані індикатори</i>					
1	Оцінка якості земельних ресурсів с-г. призначення	<i>бали</i>	ZP_{ϕ}	ZP_C	$I_{ZP} = ZP_{\phi} / ZP_C$
2	Коефіцієнт використання площі сільськогосподарських угідь	<i>к-т</i>	BZ_{ϕ}	BZ_C	$I_{BZ} = BZ_{\phi} / BZ_C$
2	Фондозабезпеченість виробництва	<i>тис. грн</i>	ΦZ_{ϕ}	ΦZ_C	$I_{\Phi Z} = \Phi Z_{\phi} / \Phi Z_C$
3	Фондоозброєність працівника с-г. виробництва	<i>тис. грн</i>	ΦO_{ϕ}	ΦO_C	$I_{\Phi O} = \Phi O_{\phi} / \Phi O_C$
4	Продуктивність с-г праці	<i>тис. грн</i>	$ПП_{\phi}$	$ПП_C$	$I_{ПП} = ПП_{\phi} / ПП_C$
5	Обсяги державної допомоги (пільги та компенсації) сільським жителям та господарюючим суб'єктам	<i>тис. грн</i>	OD_{ϕ}	OD_C	$I_{OD} = OD_{\phi} / OD_C$
6	Інвестиції на соціальні й природоохоронні заходи	<i>тис. грн</i>	$СП_{\phi}$	$СП_C$	$I_{СП} = СП_{\phi} / СП_C$
7	Видатки на утримання і розвиток соціальної та інженерної інфраструктури села	<i>тис. грн</i>	CI_{ϕ}	CI_C	$I_{CI} = CI_{\phi} / CI_C$
8	Дохід на одну особу сільського населення	<i>тис. грн</i>	DO_{ϕ}	DO_C	$I_{DO} = DO_{\phi} / DO_C$
<i>Фіксовані індикатори</i>					
1	Чисельність (густота) населення на 1 км ²	<i>осіб</i>	$ГН_{\phi}$	$ГН_C$	$I_{ГН} = ГН_{\phi} / ГН_C$
2	Середній розмір господарств (домогосподарств)	<i>га</i>	$РГ_{\phi}$	$РГ_C$	$I_{РГ} = РГ_{\phi} / РГ_C$
3	Забезпечення сільського населення основними об'єктами соціальної інфраструктури	<i>тис. грн</i>	$СЗ_{\phi}$	$СЗ_C$	$I_{СЗ} = СЗ_{\phi} / СЗ_C$
4	Рівень зайнятості сільського населення	<i>к-т</i>	$РЗ_{\phi}$	$РЗ_C$	$I_{РЗ} = РЗ_{\phi} / РЗ_C$
5	Розмір доходів сільського населення	<i>грн</i>	$РД_{\phi}$	$РД_C$	$I_{РД} = РД_{\phi} / РД_C$
6	Рівень бідності сільського населення*	<i>к-т</i>	$РБ_{\phi}$	$РБ_C$	$I_{РБ} = РБ_{\phi} / РБ_C$
<i>Результативні індикатори</i>					
1	Виробництво валової продукції с-г. на 100 га с-г. угідь	<i>тис. грн</i>	$ВП_{\phi}$	$ВП_C$	$I_{ВП} = ВП_{\phi} / ВП_C$
2	Отримано прибутку на 100 га с-г. угідь	<i>тис. грн</i>	$ПР_{\phi}$	$ПР_C$	$I_{ПР} = ПР_{\phi} / ПР_C$
3	Отримано прибутку на одного зайнятого у виробництві	<i>тис. грн</i>	$ПЗ_{\phi}$	$ПЗ_C$	$I_{ПЗ} = ПЗ_{\phi} / ПЗ_C$
4	Коефіцієнт рентабельності в галузі регіону	<i>к-т</i>	$КР_{\phi}$	$КР_C$	$I_{КР} = КР_{\phi} / КР_C$
5	Рівень мотивації праці (частка заробітної плати в сукупному сімейному доході)	<i>к-т</i>	$ПМ_{\phi}$	$ПМ_C$	$I_{ПМ} = ПМ_{\phi} / ПМ_C$
6	Матеріальний стан сільського населення (частка видатків на харчування)	<i>к-т</i>	$МС_{\phi}$	$МС_C$	$I_{МС} = МС_{\phi} / МС_C$
7	Рівень освіти (частка населення у віці до 25 років із середньою та вищою освітою)	<i>к-т</i>	$РО_{\phi}$	$РО_C$	$I_{РО} = РО_{\phi} / РО_C$
8	Стабільність інституту сім'ї (співвідношення кількості браків і розлучень)*	<i>к-т</i>	$СС_{\phi}$	$СС_C$	$I_{СС} = СС_{\phi} / СС_C$
9	Рівень соціальної безпеки (кількість правопорушень)*	<i>к-т</i>	$СБ_{\phi}$	$СБ_C$	$I_{СБ} = СБ_{\phi} / СБ_C$

* Інтегральний показник за виділеними позиціями розраховується окремо.

Безумовно, що такий підхід має й певні недоліки, оскільки не враховує побічні ефекти, такі як (a) – неефективне та високовитратне виробництво; (b) – ускладнену структурну адаптацію підприємств; (c) – невідгідне становище споживачів з низькими доходами; (d) – вигоди, що отримують головним чином лише великі підприємства, тоді як малі мають незначну вигоду (оскільки вигода розподілялася на гектар і на кількість виробленої продукції); (e) – торговельні конфлікти з постачальниками і споживачами продукції.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведення розрахунків за запропонованою методикою дає змогу визначити рівень розподілу наявного та задіяного сільського економічного потенціалу на територіях, а структурний аналіз його компонентів – виявити наявність резервів ресурсних складників.

Отримані в результаті аналізу дані стають інформаційною базою для ухвалення управлінських рішень регіональними й муніципальними органами влади, що дає змогу визначити напрями регіональної

політики з урахуванням територіальних особливостей. На муніципальному рівні органам місцевого самоврядування вони сприяють позиціонуванню території в структурі регіонального господарства, інтегруванню в процес розвитку регіону, сконцентруванню на перспективних напрямках розвитку.

Проте для найповнішого використання природних і просторових переваг сільських територій нагальною необхідністю стає формування кластерної (мережевої) моделі організації виробництва, створення територіально-виробничих агропромислових кластерів з високим рівнем спеціалізації та концентрації виробничих у регіонах галузей агропромислового виробництва, ознакою інноваційної спрямованості, розвитку інноваційних технологій і продуктів.

Координація зусиль виробничих формувань, інфраструктурних складників, органів громадського, регіонального і державного управління для побудови мережі виробничо-комерційних структур, спроможної концентруватися, об'єднувати споріднених, супутніх і навіть конкуруючих виробників з метою кооперації для підвищення конкурентного статусу регіону потребує подальшого наукового пошуку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Основні засади Національної політики Сільського розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oda.gov.ua/docs/2014/decenalizacia/1.ppt.
2. Бородіна О. Соціальні інновації в системі сільського розвитку: концептуальні підходи / О. Бородіна // Економіка України. – 2010. – С. 68-77.
3. Павлов О. І. Сільський розвиток як предмет наукового аналізу [Електронний ресурс] / О. І. Павлов. – Режим доступу: www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2008-2/doc/2/07.pdf.
4. Шпильова Ю. Б. Теоретичні засади розвитку сільських територій [Електронний ресурс] / Ю. Б. Шпильова, Т. М. Носуліч // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO.
5. Теорія, політика та практика сільського розвитку / За ред. О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К.: НАН України, Ін-т екон. та прогноз., 2010. – 376 с.
6. Прокопа І. В. Господарства населення в сучасному аграрному виробництві і сільському розвитку / І. В. Прокопа, Т. В. Беркута. – К.: НАН України; Ін-т екон. та прогноз., 2011. – 240 с.
7. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5.02.2015 р. за № 156-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/political/248850.html>.
8. Президент Петро Порошенко підписав Закон «Про засади державної регіональної політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/32385.html>.
9. Рада прийняла закон про засади регіональної політики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/1040620-rada-priynnyala-zakon-pro-zasadi-regionalnoji-politiki.html>.
10. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/content/articles/files/region_monit_2014_1.
11. Узагальнені пропозиції Національної академії державного управління при Президенті України до опитувального листа з питань розвитку й підтримки місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://municipal.gov.ua/upload/usr/files/Yzagalneni_Propozicii_NA.

Россоха Владимир Васильевич, Газуда Леся Михайловна

УПРАВЛЕНИЕ СЕЛЬСКОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ РАСШИРЕНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ И ОТВЕТСТВЕННОСТИ РЕГИОНОВ

Статья посвящена актуальной управленческой проблеме регионального сельского развития. Основной задачей определено обоснование мероприятий реорганизации хозяйственного механизма территориального управления в контексте формирования и реализации новой государственной региональной политики на основе стимулирования и поддержки местных инициатив и содействия осуществлению полномочий органами местного самоуправления. Методами экономического анализа и синтеза установлены требования к управлению комплексным развитием производительных сил сельских территорий. Научный поиск, проведенный путем аналогий и сравнений, позволил определить государственные, территориальные и локальные цели и задачи

хозяйственного управления, функции и задачи органов территориального управления в условиях децентрализации власти. В исследовании обоснованы направления реорганизации хозяйственного механизма территориального управления, организации хозяйственного управления территорией, совершенствования отношений между трудовыми коллективами и органами управления. Определен состав экономических рычагов хозяйственного управления. Расширение полномочий территориального управления связано с налаживанием производства для решения местных проблем, комплексным использованием рекреационных ресурсов, развитием автодорожного хозяйства и техническим улучшением дорог, охраной природной среды, совершенствованием финансово-кредитной системы на основе кредитной кооперации. Освещены мировой опыт формирования территориальных бюджетов и экономического выравнивания регионов по критерию потенциального национального дохода на душу населения. Обозначены проблемы и меры выравнивания экономического развития территорий Украины отличаются научной новизной. Доказана необходимость организации хозяйственного управления территорией на основе частно-государственного партнерства и принципах самофинансирования, самообеспечения, материальной заинтересованности, эквивалентности товарообмена между предприятиями, выгодыности взаимоотношений хозяйствующих субъектов между собой и со всеми управленческими структурами. Практическую значимость составляет разработанная система количественных и качественных показателей развития сельской экономики регионов, содержащая группы детерминированных, фиксированных и результативных индикаторов сельского развития, а также предложен методический подход к определению интегрального показателя территориального сельского экономического потенциала и проведения структурного анализа для выявления резервов его ресурсных составляющих. Данные анализа основывают информационную базу для определения перспективных направлений территориального развития и принятия управленческих решений.

Ключевые слова: управление, сельская территория (регион, местность), сельское развитие, государственные региональная политика, хозяйственный механизм, стратегическое планирование.

Rossokha V., Gazuda L.

RURAL DEVELOPMENT MANAGEMENT UNDER CONDITIONS OF EMPOWERMENT AND EXPANDING LIABILITIES OF THE REGIONS

A common managerial problem of regional rural development has been considered in the article. Substantiation of measures on reorganization of economic mechanism of managing territories in the context of forming and realization of the new state regional policy, based on stimulating and supporting local initiatives and assistance to realizing the powers of local governments has been defined as the general objective of the article. The requirements to the complex development management of productive forces of rural territories have been set using methods of economic analysis and synthesis. The study, conducted with the use of analogies and comparisons, made it possible to define the state, territorial and local aims and objectives of economic management, functions and tasks of territorial governance under decentralization. The ways of reorganization of the economic mechanism of territorial management, improving relations between labor groups and authorities have been substantiated in the study. The content of the economic instruments of economic management has been defined. The empowerment of local authorities is linked to the setting up of production for solving local problems, the complex use of recreation resources, the development of road management and technical adjustment of roads, the environmental protection and improvement of financial system based on the loan cooperation. The international experience of local budgeting and economical aligning of the regions according to the criteria of potential national income per person has been highlighted. The identified problems and measures of aligning economic development of the territories in Ukraine have certain novelty. The necessity in organizing economic management of the territory based on private-public partnership and principles of self-financing, self-sufficiency, economic interest, and equivalency of exchange in goods among the enterprises, mutual profitability of economic relations among the economic entities themselves and with the governmental bodies as well has been proved. The practical importance consists in the developed system of quantitative and qualitative indices of development of the rural economy in the regions, which contains groups of determined, fixed and resulting indicators of rural development, as well as in proposed methodological approach to the definition of the integral indicator of territorial rural economic potential and conducting the structural analysis, aimed at revealing the reserves of its resource components. The analysis data make the informational base for defining the perspective ways of territorial development and managerial decisions.

Key words: management, rural territory (region, locality), rural development, the state regional policy, economic mechanism, strategic planning.

Одержано 09.04.2015 р.